

27.12x33.72	1/4	עמוד 12	מחון - ידיעות אחרונות	20/04/2014	42104787-3
אוניברסיטת בר איל - 80039					

מתמטיקה גם בשישי בבוקר, בין
אפיית חלות לבישולים. פרופ'
שפס בביתה בבני-ברק

תורת המספרים: הסיפור הנדיר של פרופ' מלכה שפס,
הדיקנית החרדית הראשונה // נטלי גרויסמן, עמ' 12

נטלי גרויסמן | צילום: יובל חן

נפל לאות התבונה והאמונה

היא נולדה באמריקה כנוצרייה ונשבתה בילדותה בקסם המתמטיקה • עם השנים התגיירה, הפכה לחרדית, עלתה לישראל, גידלה שני ילדים מאומצים ושלושה ילדי אומנה, עשתה חיל באקדמיה וגם הספיקה לפרסם שמונה רומנים • סיפור חייה הלא ייאמן של פרופ' מלכה שפס, הדיקנית החרדית הראשונה • ראיון מיוחד

27.34x33.79	2/4	13	עמוד	מחון	20/04/2014	42104811-1
אוניברסיטת בר איל - 80039						

לפני שנבחרתי לדיקנית ערכתי מעין מסע בחירות באוניברסיטה, מספרת פרופ' מלכה שפס, הדיקנית החרדית של הפקולטה למדעים מדויקים באוניברסיטת בר-אילן. "באחת המחלקות ביקשו ממני לספר עוד משהו על עצמי. גיליתי שהתשובה האינסטינקטיבית שלי היא: 'אני גיורת'". זה קרה לפני 45 שנה, כשהייתה סטודנטית אמריקאית בת 20, כשנפלה אצלה ההחלטה להתגייר. "ביומיום זה נשכח ממני, ולדעתי גם מהסביבה שלי. אבל זה כנראה משהו מאוד בסיסי בוהות שלי, אם זו הייתה התשובה המיידית שלי", אומרת שפס בקולה הרך ועינייה מתמלאות דמעות.

בפגישה בינינו, שהתקיימה בכיתה שבלב בני-ברק, בולט דווקא הצ' חוק המתגלגל שלה, שפורץ מפעם לפעם לשיחתנו. ניגודים, כך זה נראה, הם סיפור חייה. היא לא רק גיורת, בת למשפחה אמריקאית שורשית וליברלית שנישאה ליהודי והפכה ליהודייה חרדית יחד איתו, אלא גם אישה שבנתה לעצמה קריירה אקדמית מרשימה כפרופסור למתמטיקה והפכה לחרדית הראשונה שמונתה להיות דיקנית באקדמיה הישראלית. חוץ מזה, תאמינו או לא, היא גם סופרת רבי מכר בציינור החרדי, שמפרסמת מזה 30 שנה רומנים שנחשבים נועזים יחסית לספרות המקובלת בעולם האורתודוקסי. עד כדי כך שהחליטה לפרסם את ספריה תחת שם ברזי.

ולרשימה המכובדת הזאת כדאי להוסיף גם את ההיסטוריה המשפחתית המורכבת של שפס ובעלה דוד, פרופסור ללימודים קלאסיים בבר-אילן. השניים גילו בצעירותם שלא יוכלו להוליד ילדים, ועקב כך אימצו שני ילדים וגידלו עוד שלושה ילדי אומנה. ילד אומנה נוסף, הראשון שקיבלו לביתם, נלקח מהם חזרה באורח טראומטי על ידי אמו. לנוכח שעטנו הזהויות והאירועים הדרמטיים אינני מופתעת במיוחד כששפס מספרת לי על תוכנו של ספר נוסף, העשירי במספר שלה, שהחלה לאחורונה בכתיבתו. במרכז העלילה עומדת מתמטיקאית אמריקאית לא יהודייה משיקגו, שהיא ובן זוגה, יפני במוצאו, החליטו לאמץ ילד מהודו, שמתגלה כילד מחונן. לזוג יש גם ילדים ביולוגיים, והאימוץ מעורר מתחים משפחתיים. מי שנחלצת לעזרת המשפחה היא לא אחרת מאשר חברתה הקרובה של המתמטיקאית - פסיכולוגית, שאיננה יהודייה במקור, אך התגיירה ועברה מארה"ב לירושלים. בראיון איתה סיפרה לי שפס, בפתחות ובכנות, עם מי מבין שתי גיבורות העלילה היא מזדהה יותר, איך היא מסתדרת בתוך הצומת הסואן של שלל הזהויות, ומה דעתה על סיכויי הקריירה של נשים חרדיות ועל גיוס חובה לבני ישיבות.

הוויתור של אורי זוהר

המפגש עם שפס נערך בעיצומן של הכנותיה המדוקדקות למהדריין לקראת הפסח. אוניי החילונית משתאות כשהיא מספרת לי שכהרגלה מדי שנה היא פצחה במלאכת הניקיון לחג מיד אחרי ט"ו בשבט. "כדי להבטיח כשרות בדרגה הגבוהה ביותר אנהנו לא קונים בפסח מזון מוכן ומשתדלים להכין הכל בעצמנו, מהיסוד. דוד, בעלי, אופה את המצות ואני טוחנת מהן קמח מצה, וגם מיונו, גלידה וריבה אני עושה בעצמי. אני גם תמיד אומרת למשפחה: פעם אחת בשנה אפשר לחיות בלי קוקה-קולה. במקום זה אנהנו שותים מיץ ענבים בייצור ביתי".

את כל זה עושה שפס, שלרוב לא חוזרת הביתה מהאוניברסיטה לפני שבע בערב, בשעות הספורות שבינורדה האקדמית מאפשרת לה. גם את שעות הבוקר של ימי שישי היא מקדישה למתמטיקה, בין אפיית חלות שמי תחילה בחמש לפנות בוקר ובין הבישולים של הצהריים. בספר שאת כותבת יש הפרדה בין המתמטיקאית לבין אשת המשפחה החרדית, אבל בחיידך שלך זה לא ככה. מי מהן מייצגת אותך יותר?

"שתי הנשים האלה הן אני, ובכל אחת מהן יש חלקים ממני. בכל פעם שאני צריכה לייצר דמות חדשה אני לוקחת את האישיות שלי, מורידה כמה חסרונות במין גרזן ספרותי, וזה הגרעין של הדמות". את מודמינות לעצמך לפעמים איך היו נראים חיידך לולא היית מת-גיורת ולו היית ממושיבה את חיידך באשת אקדמיה אמריקאית? "לא ממש. יש קושי בכך שלפעמים יש לי ספקות במישור הדתי, במישור האמונה. הלך המחשבה הרגיל שלי הוא של יהודייה מאמינה שרואה את ההשגחה הפרטית בכל מקום ומתפלאת על פלאי הבריאה, אבל הספקנות טבועה בי כמדענית. גם הוריי, שניהם אנשי אקדמיה, בעלי תפיסת עולם דמוקרטית-ליברלית, חינוכו אותי תמיד להטיל ספק. אבל אם אני וגם בעלי היינו מגיעים למצב של משבר אמונה זה היה נראה לנו יום מאוד שחור, כפי שאורי זוהר מתאר את ההרגשה שלו כשהחליט להיות רתי, כי זו החלטה שכרוכה בויתור גדול".

ומה לגבי הנוחות החומרית וההבדל בין החיים בארה"ב באשת אקדמיה משגשגת לבין החיים בבני-ברק?

"אני לא חושבת שהחיים שלי שם היו הרבה יותר טובים. לבעלי היה פעם ריון על זה עם נהג מונית, שאמר שהוא לא מבין למה באנו לארץ כי בארה"ב היינו יכוילים להרוויח 60 אלף דולר לשנה. גם כשבעלי הסביר

"לפעמים יש לי ספקות במישור הדתי, במישור האמונה. הלך המחשבה הרגיל שלי הוא של יהודייה מאמינה, אבל הספקנות טבועה בי כמדענית"

"הזהדות שלי עם היהודים נבעה בחלקה מהחוויה שלי כנרדפת בבית הספר וגם מהחינוך שקיבלתי מאבא: להזהדות עם האנדרדוג"

42104848-1	20/04/2014	ידיעות אחרונות - תמוז	עמוד 14	3/4	27.17x33.81
אוניברסיטת בר איל - 80039					

ראיון באמצע ההכנות לפסח.
"בעלי אופה את המצות ואני
טוחנת מהן קמח מצה"

הראשון שלי, 'עת לקרוע ועת לתפור', המסר שלי היה שבנות הן חכמות בריוק כמו בנים. דווקא לאחרונה מישהי כתבה לי שהיא קראה את הספר הזה כשהייתה בת 15 וזה נתן לה את הרעיון שאפשר להיות גם דתייה אדוקה וגם רופאה. בספר אני מתארת בחורה יהודייה אמריקאית ממשפחה מסורתית ששואפת להיות רופאה מנתחת. היא מתחילה את לימודיה בהרווארד ואז, נעב" ע, היא חוזרת בתשובה, אבל לא מוותרת על הרפואה. הבחורה שכתבה לי מנהלת כיום בית חרדי, בעלה לומר בישיבה והיא רופאה אונקולוגית."

אז בעצם את ואולי גם נשים חרדיות קרייריסטיות אחרות מחוללות מהפכה בתודעת הציבור החרדי. "השינוי כבר התחיל קודם. היום יש יותר אופציות פתוחות בפני נשים חרדיות. כשהגעתי לארץ כולן הלכו להיות מורות או גננות, והיום אני פוגשת יותר ויותר מתכנתות חרדיות, למשל. נכחתי בטקס סיום של אחת המכללות לבנות חרדיות והיה שם מנהל בבנק שסיפר על מתכנתת חרדית שעוברת אצלו. כשהייתה תקלה ביום שישי שדרשה עבורה עד קרוב לשבת היא פשוט אמרה לבעלה שהוא צריך להכין שבת, והיא ישבה שם עד שסיימה את הטיפול בתקלה. אני חושבת גם שאצל נשים מסוימות הבעיה היא שאין להן מספיק ביטחון עצמי. כשהן מבינות שהן חכמות, הרבה מהן מוצאות את המסלול הנכון עבורן."

מה היית רוצה שישתנה מבחינת מעמדן או מצבן של נשים בחברה החרדית?

"מאוד הייתי רוצה שלבחורה שיש לה שכל חריף תהיה אפשרות, שמקובלת גם על אנשים מסביבה, לממש את זה ולהשתמש במה שיש לה. כדי להגיע למצב הזה צריך שלנשים חרדיות יהיו יותר הזדמנויות להתקדם מבחינה אקדמית, מבלי לוותר על הפרדה בין גברים ונשים, שח" שוכה במיוחד בגיל הטיפש עשרה. אז יש כבר כמה וכמה מכללות ואוניברסיטאות שמציעות מסלולים נפרדים, אבל לרעתי אין למשל שום מסגרת תיכונית חרדית לבנות עם לימודי כימיה, ואז זה מגביל אותן בהמשך". אבל בהמשך, בשוק העבודה, הן ממילא לא ימצאו הרבה משרות נפרדות.

"זו בעיה מרכזית שמגבילה נשים חרדיות. אמנם עכשיו יש גם מקומות עבורה שמופדים ככונה או שמאפשרים לעבוד מהבית. כמוכן, בהרבה מקרים בש" כיל קריירה תחרותית באמת, כמו התקדמות בתוך בנק, צריכה להיות נכונות לעבור במשרה מעורבת. יש הרבה משפחות שלא יסכימו שהבת שלהן תלך למקום כזה, ויש משפחות שיהיו יותר פתוחות לזה".

ומה דעתך בנושא?
"אני רואה את הסכנות כי באופן טבעי אנשים מתיידיים במקומות, וידידות כזאת בין גברים לנשים היא די מסוכנת. לכן זה לא פשוט לעשות החלטה כזאת, ולא הייתי מיעצת בעניין הזה למישהו אחר. זו החלטה שתלויה באישה עצמה, במשפחתה ובנסיבות שלה".
נשים רבות, בלי קשר למירת הדתיות שלהן, מדווחות על אפליה לרעה בלפיהן מצד מעסיקים. את חווית אפליה בזאת?

"פה טמונה הבעיה הגדולה. מעבר לקושי לגדל מש" פחה ולעשות קריירה אקדמית, היו אנשים באקדמיה שפיקפקו אם יש לי עתיד. היום אולי יש שיפור מסוים, אבל בעבר היו מנסחים את זה בוועדות קבלה במונחים של בזבוז. יש יותר חשדנות כלפי נשים וחשש שאם תי" נתן להן קביעות, הן יזכו אותה. אני זוכרת מפגש שהיה לי בזמנו עם ראש מחלקה באוניברסיטה כשהצעתי את עצמי כמועמדת לתפקיד כלשהו, והוא אמר לי שהרקור" רד שלי לא כל כך טוב. הרגשתי שהוא שופט אותי באופן לא ענייני. חזרתי הביתה וחיפשתי את השרשרת עם המ" פתח שקיבלתי מאחוזות הסטודנטים שלי בקולג' - מפתח הפאי בטא קפא. אחרי שנים רבות שלא השתמשתי בה ענדרתי אותה על הצוואר כדי להיזכר בהישגים שלי".

"אנחנו עוף מוזר"

פתיחותה של שפס ביחס לעברה האמריקאי והחילוני רבה, אבל אין להתבלבל. המעבר שעשתה ליהדות ולדת היה מודע ונחוש ותוצר של תהליך שהתבשל בקרבה במשך שנים. מאז נעוריה המוקדמים תהתה אם יש בסיס הפילוסופי להתנהגות מוסרית ומהו, או במילותיה: "חי

לו על קדושת הארץ, הוא חזר ואמר: 'אבל 60 אלף דולר'. בסך הכל התנאים של אנשי אקדמיה כמונו בארץ הם לא רעים בכלל. בעיקר בגלל קרן ההשתלמות שלנו שמא" פשרת לנו לנסוע בחופשיות לכנסים בחו"ל".

אגב, איך מתייחסים אנשי אקדמיה בחו"ל לחרדיות שלך?

"אולי הם שמים לב שאני לא אוכלת שם ומתלבשת אחרת, אבל לא שואלים שאלות. הקושי היחיד הוא שאני לא לוחצת יד לגברים, וזה נראה מוזר. ביפן זה קל יותר, כי שם נהוג לקוד קידה במקום ללחוץ יד".

עד כמה בניסחתך לתפקיד הדיקנית השפיעה על חיך העמוסים גם כך?

"התפקיד בהחלט כרוך בעומס רב, במיוחד כי אני משמשת עוד מלפני כן כראש התוכנית למתמטיקה פי" ננסית במחלקה למתמטיקה. די מהר הבנתי שאני לא יכולה להמשיך לכתוב בשלב הזה. לכן הנחתי בצד את כתיבת הספר הנוכחי".

זאת אומרת שאם היו מכריחים אותך לבחור בין כתי" בה למתמטיקה, היית נשארת עם המתמטיקה?

"ללא ספק. אני אוהבת מאוד את שני העיסוקים האלה, אבל המתמטיקה היא החיים שלי. היא גם בנשמי" תי וגם שמה את הלחם על השולחן. הכתיבה זו קצפת".

מתי הבנת שמתמטיקה היא החיים שלך?

"בכיתה ו'. מצאתי את עצמי מבקשת מתלמידי כיתה ח' שחיכו איתי בתחנת האוטובוס את ספר הלימוד שלהם במתמטיקה ונהגתי לקרוא אותו בזמן ההמתנה. אבל עוד לפני זה היו סימנים. כשהייתי בת 4 טסנו להודו לשנה כי אבא שלי, שהיה מרצה להיסטוריה אמריקאית, לימד שם. כגן בהודו לא הסתרתי עם הגננת וכבר ידעתי לקרוא, אז הקפיצו אותי לכיתה א'. לימדו אותנו שם חיבור של מספרים עד 20, אבל אני לימדתי את עצמי לחבר בין כל המספרים עד 100. הוריי שמעו אותי עושה את זה בקול רם".

מהווארד לכפר חב"ד

שפס, שנולדה בשם מרי אליזבת קריימר בקליבלנד, אוהיו, ובהמשך גדלה בווישינגטון הבירה, מתארת ילדות ונעורים רוויי אהבת לימודים, שאפתנות, וגם אאוט" סיידידות. "כילדה החכמה שגם קצפה כיתה היא לא זכתה לעדנה רבה בבית הספר היסודי: 'מצבי אז היה די עגום. הייתה קבוצת נערים שנהגה לחכות לי אחרי הלי" מורים ולהרביץ לי". רק בחטיבת הביניים המצב השתפר, אז מוקמה בכיתה למצטיינים ונחשפה לסביבה חברתית שהתאימה לה יותר. את לימודי התואר הראשון, אותם סיימה בהצטיינות יתרה, היא עשתה בקולג' סודרת'מור היוקרתי שליך פילדלפיה, שם גם פגשה את בעלה לעתיד דוד, בן למשפחה יהודית קונסרבטיבית. באותה תקופה, שבמהלכה התקרבה עוד ועוד אל היהדות, הח" ליטה לנסות להתקבל ללימודי דוקטורט במתמטיקה באוניברסיטת הרווארד (פרינסטון גם הייתה אופציה מאוד יוקרתית, אבל מישהו אמר לי שלא מקבלים לשם נשים למחלקה למתמטיקה, אז ייתרתי") וגם מימשה את שאיפתה. להרווארד התקבלה לאחר גיורה, כשהייתה כבר נשואה ויהודייה שומרת מצוות. ב"1972, אחרי שסיימה שם את הדוקטורט בגיאומטריה אלגברית, עלו בני הזוג לארץ. אחרי חודשיים בכפר חב"ד הגיעו הש" ניים לבני ברק, ושם הפכו לחרדים.

התחלת את המסלול המקצועי שלך עוד כנערה אמ" ריקאית חילונית. מה הפיכוי של אישה שנולדה וגדלה בחברה החרדית לעשות מסלול דומה?
"אני הגעתי לחברה החרדית מבחויך ורחפו אותי למדע עוד מבחויך. זה לא מעיד על מה שקורה בבני ברק".

מה זה אומר? שלא מעודדים נשים חרדיות לרכוש השכלה גבוהה? לרכוש מקצועות יוקרתיים?

"איי אפשר לומר שמעודדים. זו בכל מקרה החלטה אישית שבחורה עשויה לקבל יחד עם משפחתה או בעלה ולפעמים בעקבות התייעצות עם רב. זה קורה, אבל אי אפשר לומר שזה במיינסטרים לעשות צעד כזה".

כשאני שואלת את שפס אם היא רומזת לכך שנשים בחברה החרדית מופלות לרעה או מקבלות מסרים חזקים בדבר נחיתותן האינטלקטואלית, היא לא עונה לי ישי" רות. במקום זה היא מפנה אותי לספרים שכתבה. "בספר

"בעלי ואני
נשארונו
ליברלים
דמוקרטים.
הצבענו
לאובמה ולא
התחרטנו. זה
למשל גודם
לנו להבין טוב
יותר את טענות
הערבים"

"בספר שלי
המסר היה
שבנות חכמות
כמו בנים.
מישהי כתבה
לי שהיא קראה
אותו בגיל 15
והבינה שאפשר
להיות גם דתייה
אדוקה וגם
רופאה"

פשתי סיבות פילוסופיות להיות טובים". היא לא מצאה תשובות מניחות את הדעת בנצרות, וגם לא בפילוסופיה המערבית. לעקרונות ההלכה היהודית היא נחשפה דרך הסביבה החברתית שלה. חברה יהודייה מבית דתי שהי כירה כשהדריכה במחנה קיץ ערכה לשפס היכרות כסי" סית עם מצוות מרכזיות (אם כי אותה חברה עצמה חזרה בשאלה), והיכרותה עם בעלה לעתיד, שהגיע ממשפחה מסורתית, קירבה אותה אף היא לתכנים יהודיים. עם הזמן השתכנעה בתקפות טענות היסוד של ההלכה היהודית ובתקפות הקשר בין העם היהודי לאלוהים. שהות של סמסטר בגרמניה, במהלך לימודיה בקולג', הביאה אותה להחלטה הסופית להתגייר.

מדוע דווקא אחרי שביקרת בגרמניה החלטת לעשות את הצעד?

"שמעתי על השואה עוד מילדותי, אבל אז נחשפ" תי אליה בצורה חזקה מאוד. זה היה ב'68, תקופת מרד הסטודנטים בפריז. הייתה תחושת אופטימיות ושמחה בקרב צעירים, אבל בתוך האווירה הזאת הרגשתי את המחסור ביהודים בגרמניה. כשהלכתי לחפש אותם שם מצאתי שרירים שבורים. אחרי זה ביליתי תקופה כפריז וראיתי תקומה מסוימת של יהודים מוצא ספרדי. דור חדש של יהודים שומרי שבת. כל זה הגביר מאוד את ההזדהות שלי עם העם היהודי".

כלומר הבחירה שלך ביהדות נבעה גם ממניעים רג" שיים ולא רק רציונליים.

"זו קומבינציה של הכל. חלק מההזדהות שלי נבעה מהחוויה שלי כנרדפת בבית הספר העממי וגם מהחינוך שקיבלתי מאבא: להזדהות עם האנדרדוג".

האאוטסיידריות שלך, בעצם, קירבה אותך ליהדות? "כן. אני חושבת".

ולמה בחרת לקבל עלייך עול מצוות מלא?
"ראיתי שזה משפיע על המוסר ושומר על הקשר של אנשים עם הדת והעקרונות שלה. כבר בגיל צעיר ראיתי איך אפילו דור שלישי של יהודים מתבוללים עדיין שו" מרים על קשר כלשהו להלכה ולכללי מוסר בסיסיים. אחר הדברים שרשמתי לפני, למשל, כבר כילדה, זה

27.41x33.54	4/4	עמוד 15	מחולל	20/04/2014	42104886-3
אוניברסיטת בר איל - 80039					

"בכנסים בחו"ל שמים לב שאני לא אוכלת ומתלבשת אחרת, אבל לא שואלים שאלות. הקושי היחיד הוא שאני לא לוחצת יד לגברים, וזה נראה מוזר"

"תמיד אמרתי לבנים שלי שאם לא לומדים אז צריך להתגייס. זו עמדותי הכללית. אבל ברגע שהופכים את הגיוס לכפוי, זה לוקח את התהליך אחורה"

"אני רואה את הסכנות של הפרדה בין גברים לנשים, כי באופן טבעי אנשים מתיידדים. ידידות בזאת בין גברים לנשים היא די מסוכנת"

מפגש בין תרבויות ומגזרים. כאחד המפגשים, סמוך להתנתקות, הגיעו לכאן כמה בוגרי הרוואדה, זוג ערבים ומישהי שהייתה פעילה למען תעסוקת עובדי גוש קטיף. דיברנו על אי־שוויון בתעסוקה. גם הפעילה וגם הערבים אמרו דברים קשים בהקשר הזה. תהיתי מה יגידו השכנים כשהם יראו שמגיע לבני־ברק זוג ערבי. אני לא יודעת אם מישהו הבחין, אבל לי לפחות לא אמרו כלום.

קשריה החברתיים של שפס מגוונים ורכים, ולדבריה היא מרגישה נטועה היטב בקהילה החרדית. ובכל זאת, נראה שהיא בוחרת איכשהו למתוח את החבל, למשל על ידי כתיבת רומנים שנוגעים גם בנושאים רגישים מנקודת מבט חרדית, כמו חזרה בתשובה, התלבטות בין לימוד תורה לבין קריירה אקדמית ונשים חרדיות קרייריסטיות. את הבחירה בקריירה ספרותית עשתה בגיל 33, אחרי שקיבלה קביעות בבר־אילן ויכלה להישות לעצמה לקחת אתנחתה קלה מהמרוץ האקרמי. הטייטה הראשונה של הספר הראשון שלה נכתבה בשלושה שבועות, ומאז הספיקה לפרסם שמונה ספרים והתשיעי כבר בדפוס. כל הספרים פורסמו במקור באנגלית, אך חלקם תורגמו לצרפתית ושלושה גם לעברית. "עת לקרוע ועת לתפור" (הוצאת פלדהיים) היה הפורולרי מביניהם. "זה הספר הנועז מכולם ובהתחלה אף מו"ל לא הסכים להוציא אותו. לא רק שבמרכז הספר עומדות נשים אקדמאיות, אני גם מתארת שם תהליך חזרה בתשובה של אישה ששואלת הרבה שאלות קשות, על איך מיישבים בין המדע לבין הדת. למשל, איך הדת יכולה להסביר את העובדה שאנו רואים כוכבים שנמצאים במרחק עשרות אלפי שנות אור מאיתנו – מרחק שמעיד כניכול על עשרות אלפי שנים לפחות לקיומו של העולם. אפשר ליישב את זה בכל מיני דרכים, אבל להעלות את השאלות האלה בספרות חרדית זה לא טריוויאלי."

פרסום הספרים פגע במעמדך בקהילה החרדית?
"אחרי שתיקנתי את הטייטה של הספר הראשון נתקפתי ראגה. חשבתי לעצמי שעכשיו הגעתי לחיים מסודרים עם ילדים והצלחה באוניברסיטה וקביעות, ואם אפתח בקריירה חדשה אולי אקלקל את כל מה שיש לי. בעלי היה אז בחו"ל והלכתי לבית הכנסת להתפלל במשקומו. באמצע תפילת שמונה עשרה פרצתי בבכי מרוב מתח וראגה. ניגשה אליי אז הרבנית בת שבע קנייבסקי ז"ל וסיפרתי לה על הלבטים שלי. היא הציעה לי לפרסם את ספריי בשם עט, וזה נראה לי רעיון נהדר. חתמתי על הספרים בשם רחל פומרנץ. אבל גם אחרי שנחשפתי כמי שעומדת מאחורי הספרים זה הלך בסדר. אני לא זוכרת

שנתקלתי בתגובות שליליות בסביבתי".
עד כה נמכרו ספריה של שפס בעשרות אלפי עותקים. בספרייה הביתית שלה ניתן למצוא את ספריה שלה, לצד אוסף נרחב של ספרות קודש וכן ספרות קלאסית, אמריקאית ואנגלית מהמאה ה־19, כמו "ג'ייין אייר", "גבעת ווטרשיפ" ואפילו כמה ספרי שרלוק הולמס ("זה סוג הספרות שהרשיתי לעצמי לעיין בה גם אחרי החזרה בתשובה").

כפי שניתן להבין, פרקים וחוויות מחייה של שפס שזורים לאורך כל ספריה. כך למשל, הספר "פרח בר" (הוצאה עצמית), שבו מתוארת חטיפה של ילד אומ־נה ממשפחתו בידי הוריו הביולוגיים, מהדהד חוויה כואבת בעברם של השפסים. ילד האומנה הראשון שלהם, שאותו גירלו מגיל חצי שנה, נלקח מהם בהיותו בן שנתיים ורבע. הכאב ניכר עדיין בדיבורה של שפס כאשר היא מספרת על כך. חרף רצונם לא התאפשר לבני הזוג לשמור על קשר עם הילד בשנים הראשונות, אך מאז הגיעו לגיל בר מצווה, ולאחר שסבתו איפשרה זאת, הם שומרים עימו על קשר קבוע. על קשר הדוק יותר הם שומרים עם שני ילדי האומנה שגדלו אצלם עד הגיעם לבגרות, רפי ומאיר, והם מחשיבים אותם כחלק מארבעת ילדיהם ("הילדים שלהם קוראים לנו סבא וסבתא"), יחד עם אלי, כיום סייע בחינוך מיוחד שמ־תגורר בפתח־תקווה עם משפחתו, ושרה־לה, שנישאה לבעל תשובה יהודי־אמריקאי וחייה כיום בניו־ג'רזי.

במוקד ספרה הטרי של שפס, שעומד לצאת בשנה הקרובה, עומדים יחסי חילונים־חרדים, והיא נוגעת בו בנושא שמעסיק אותה מאוד: גיוס בחורי ישיבות. אז מה דעתך על המתווה של יאיר לפיד לגיוס בחורי ישיבות?

"תמיד אמרתי לבנים שלי שאם לא לומדים אז צריכים להתגייס ואחר כך לעבוד. זו עמדותי הכללית. אבל אם באמת לומדים בישיבה מהלב צריך לאפשר את זה. דווקא בשנים האחרונות רבים מהבחורים החרדים התגייסו כי הם צריכים לפרנס משפחה ויוצאים לשוק העבודה. בעיניי, ברגע שהופכים את הגיוס לכפוי זה לוקח את התהליך הזה אחורה. ברגע שהופכים את הנושא למלחמת תרבות, אז אנשים לא יכולים להרשות לעצמם להתגייס. עבור חרדים גיוס בכפייה נתפס כניסיון לחלן אותם, ממש כמו בתקופות שמר בהיסטוריה של העם היהודי. מסלול הגיוס, שכבר הלך וקיבל לגיטימציה, הופך בעקבות זה לסוג של בגידה. זה רק יגרום לאנשים להימנע."

מודאגת ממצב לימודי המתמטיקה בבתי הספר

לפני כהונתה כריקן הפקולטה למדעים מדויקים באוניברסיטת בר־אילן שימשה פרופ' שפס כמשך כמה שנים כראש המחלקה למתמטיקה בפקולטה. חוץ מזה היא חוקרת ומלמדת מתמטיקה בישראל כבר למעלה מ־40 שנה. מתוקף ניסיונה יש לה עמדה ברורה בנוגע למצב לימודי המתמטיקה בארצנו בימים אלה: הוא לא משהו.

איך נראים לימודי המתמטיקה במערכת החינוך, מנקודת המבט של האקדמיה?

"באוניברסיטה אנחנו נתקלים בסטודנטים שמגיעים לא מספיק מוכנים במתמטיקה ובפיזיקה. כל פעם מורידים עוד ועוד נושאים בבגרות, ואנחנו צריכים ללמד מההתחלה. אומרים את זה לא רק בחוגים למדעים אלא גם בפקולטות להנדסה. לי יש גם הרגשה עמוקה של תסכול לגבי החינוך למתמטיקה ואנגלית בבתי הספר החרדיים. המצב לא טוב גם בבתי הספר החילוניים, אבל ההישגים בקרב חרדים וערבים נמוכים עוד יותר."

איך האוניברסיטאות מתמודדות עם זה?

"בשלב זה האוניברסיטאות פשוט רעבות לתלמידים טובים. יש ממש תחרות ביניהן על התלמידים המצוינים, שהרבה פעמים מגיעים כבר במסגרת התוכניות לנוער שוחר מדע."

חשבת לפעול בנושא בתור דיקנית?

"אני לא בטוחה מה השיטה הנכונה לפעול. אני יודעת שמשדר החינוך מדרבן דוקטורנטים להיות מורים כדי לשפר את רמת ההוראה. לכל הפחות צריך לדאוג לאתר את האנשים המוכשרים כבר בתיכון ולעודד אותם לזה. אחד הרעיונות שלי הוא לארגן באוניברסיטה יריד מדע שיכלול תחרות נושאת פרסים עבור תלמידי תיכון שעושים פרויקטים במדעים. חשבתיו אולי שסטודנטים שלנו, תחת פיקוח של מרצים, ידריכו את התלמידים."

שבעלים יהודים הם יותר טובים', כלומר יותר אכפתיים, קצת פחות רועים בשרות זרים, לפחות לפי מה שראיתי. ייחסתי את זה לשרידים של הדת שנתרו בהם. מבחינתי זו עדות למקור האלוהי של המצוות וגם לכך שזו שיטה חכמה מבחינה פרקטית."

התמונה הזאת לא השתנתה אצלך כשהגעתי לישראל? ארץ שגם "הטובים" וגם "הרעים" בה הם יהודים, ויש בה גם בריונים ורודפים יהודים?

צוחקת: "יכול להיות שהתמונה פה שונה, אבל אני מדברת על ההנחות שהנחתי אז."

שפס היא "וואספית" מובהקת כמוצאה. נצר למשפחת פרוטסטנטיות מסקוטלנד, הולנד וגרמניה שהגיעו כבר ב־1776 למושבות הראשונות בצפון אמריקה כחלוצות. את הוריה היא מתארת כבעלי השקפות שמאליות וליברליות, בייחוד אביה, שגם קיבל בשל כך, אחרי מחאה מסוימת, את בחירתה להפוך לרתייה. אביה כבר נפטר, וכיום אמה ואחיה הגיאולוג מתגוררים בקליפורניה, לשם היא מגיעה לביקור פעמיים או שלוש בשנה.

באיזו מידה המסורת הדמוקרטית־ליברלית שגדלת על ברכיה משפיעה על תפיסתך כיום?

"קודם כל, במונחי הפוליטיקה האמריקאית דוד ואני נשארנו ליברלים־דמוקרטים. אנחנו מצביעים בבחירות האמריקאיות ובשתי הפעמים האחרונות הצבענו עבור אובמה ולא התחרטנו. אנחנו מצביעים שם בעד מי שאנחנו חושבים שטוב יותר לאמריקה".

ובמונחים של פוליטיקה ישראלית?

"זה קצת יותר קשה. לא מצאנו מקום טוב על המפה. הרקע הליברלי שלנו כן גורם לנו, למשל, להבין טוב יותר לעומת אנשים רבים את הטענות של הערבים, אבל אנחנו גם מאמינים שהיהודים כאן כי השם יתברך רצה אותנו כאן ויש לנו תפקיד במקום הזה".

מהבחינה הזאת אתם די עוף מוזר בקהילה שלכם.

"כן, אנחנו עוף מוזר, אבל אנחנו לא מתווכחים עם אנשים".

אנשים מסביבכם מודעים לעמדות הפוליטיות שלכם? אני לא יודעת. אירגנתי אצלנו בבית כמה פעמים